

... (text is very faint and partially obscured by a watermark) ...

TRƯƠNG HOÀI PHƯƠNG⁽¹⁾

Phạm trù văn hóa có nội hàm rất rộng. Vì thế, khi tìm hiểu về lĩnh vực này, từ trước đến nay đã có nhiều cách tiếp cận khác nhau về văn hóa. Đối với Hồ Chí Minh, Người quan niệm: “Vì lẽ sinh tồn cũng như mục đích của cuộc sống, loài người mới sáng tạo và phát minh ra ngôn ngữ, chữ viết, đạo đức, pháp luật, khoa học, tôn giáo, văn học, nghệ thuật, những công cụ cho sinh hoạt hằng ngày về ăn, mặc, ở và các phương thức sử dụng. Toàn bộ những sáng tạo và phát minh đó là văn hóa. Văn hóa là sự tổng hợp của mọi phương thức sinh hoạt cùng với biểu hiện của nó mà loài người đã sản sinh ra nhằm thích ứng những nhu cầu đời sống và đòi hỏi của sự sinh tồn”⁽¹⁾. Đồng thời, Người còn chỉ ra: “Năm điểm lớn xây dựng nền văn hóa dân tộc: 1- Xây dựng tâm lý: tinh thần độc lập tự cường; 2- Xây dựng luân lý: biết hy sinh mình, làm lợi cho quần chúng; 3- Xây dựng xã hội: mọi sự nghiệp có liên quan đến phúc lợi của nhân dân trong xã hội; 4- Xây dựng chính trị: dân quyền; 5- Xây dựng kinh tế”⁽²⁾. Như vậy, trong tư tưởng Hồ Chí Minh, văn hóa được hiểu theo nghĩa rộng nhất – đó là toàn bộ những giá trị vật chất và những giá trị tinh thần mà loài người sáng tạo ra nhằm đáp ứng sự sinh tồn, đồng thời cũng là mục đích của cuộc sống con người. Và, muốn xây dựng nền văn hóa dân tộc thì phải xây dựng trên tất cả các mặt của đời sống: kinh tế, chính trị, xã hội, đạo đức...

Theo Hồ Chí Minh, văn hóa có vai trò to lớn đối với sự phát triển con người nói chung và

con người Việt Nam nói riêng:

Một là, bồi dưỡng tư tưởng đúng đắn và tình cảm cao đẹp cho con người. Tư tưởng và tình cảm là vấn đề chủ yếu nhất của đời sống tinh thần con người. Tư tưởng có thể đúng hoặc sai lầm, tình cảm có thể thấp hèn hoặc cao đẹp. Song, nhờ có văn hóa mà tư tưởng, tình cảm của con người được bồi dưỡng và ngày càng trở nên cao đẹp, cũng như loại bỏ được những sai lầm và thấp hèn có thể có. Chính vì vậy, Hồ Chí Minh luôn đòi hỏi: “Văn hóa phải làm thế nào cho ai cũng có lý tưởng tự chủ, độc lập tự do. Đồng thời, văn hóa phải làm thế nào cho quốc dân có tinh thần vì nước quên mình, vì lợi ích chung mà quên lợi ích riêng”⁽³⁾.

Hai là, bồi dưỡng những phẩm chất tốt đẹp, những phong cách lành mạnh, luôn hướng con người vươn tới cái chân, thiện, mỹ để không ngừng hoàn thiện bản thân. Có nghĩa là, văn hóa giúp cho con người phân biệt được cái tốt đẹp, lành mạnh với cái xấu xa, hư hỏng; phân biệt được cái tiến bộ thúc đẩy sự phát triển xã hội với cái lạc hậu cản trở con người và dân tộc tiến lên. Từ đó, con người không ngừng phấn đấu để làm cho cái tốt đẹp, lành mạnh ngày càng tăng, cái tiến bộ ngày càng nhiều; cái lạc hậu, lỗi thời ngày càng bớt; cái xấu xa, hư hỏng ngày càng bị loại bỏ khỏi đời sống con người và xã hội. Hồ Chí Minh chỉ rõ: “Phải làm thế nào cho văn hóa thấm sâu vào trong tâm lý quốc dân, nghĩa là văn hóa phải sửa đổi được những tham nhũng, lười biếng, phù hoa, xa xỉ”⁽⁴⁾ và “Phải triệt để tẩy trừ mọi di tích thuộc địa và ảnh hưởng

⁽¹⁾ Th.S., Tổ trưởng Bộ môn Khoa học Chính trị - Xã hội, Trường T39, Bộ Công an.

⁽²⁾ Hồ Chí Minh. *Toàn tập*. t.3. Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2000, tr.431

⁽³⁾ Hồ Chí Minh. *Sđđ*. t.3, tr.431

⁽³⁾ Hồ Chí Minh. *Về công tác văn hóa, văn nghệ*. Nxb Sự thật, Hà Nội, 1977, tr.90

⁽⁴⁾ Hồ Chí Minh. *Về công tác văn hóa, văn nghệ*. Nxb Sự thật, Hà Nội, 1977, tr.90

nô dịch của văn hóa đế quốc. Đồng thời, phát triển những truyền thống tốt đẹp của văn hóa dân tộc và hấp thụ những cái mới của văn hóa tiến bộ thế giới⁽⁶⁾.

Như vậy, theo tư tưởng Hồ Chí Minh, văn hóa – với tính chất là toàn bộ những giá trị vật chất và những giá trị tinh thần mà loài người sáng tạo ra nhằm đáp ứng nhu cầu sinh tồn và hướng mục đích sống của con người vươn tới cái chân, thiện, mỹ - đã tạo cho văn hóa có vai trò to lớn đối với sự phát triển của con người nói chung và con người Việt Nam nói riêng. Tuy nhiên, để có thể phát huy được vai trò to lớn đó của văn hóa, thì yêu cầu mang tính tất yếu khách quan là *phải xúc tiến xây dựng và phát triển nền văn hóa mới Việt Nam theo phương thức thống nhất giữa truyền thống và hiện đại*.

Xét về thuật ngữ, truyền thống là khái niệm dùng để chỉ tập hợp những tư tưởng, tình cảm, thói quen, tập quán, lối sống và cách ứng xử của một cộng đồng người nhất định, được hình thành và phát triển trong lịch sử, đã trở nên ổn định và lưu truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác. Còn hiện đại là khái niệm dùng để chỉ những yếu tố mới nảy sinh từ những hoàn cảnh lịch sử - xã hội cụ thể của thời đại ngày nay. Từ đó, có thể thấy, về mặt hình thức, giữa truyền thống và hiện đại dường như có sự đối lập nhau. Nhưng, về mặt nội dung thì giữa chúng lại luôn có sự thống nhất với nhau. Và, theo tư tưởng Hồ Chí Minh, sự thống nhất này được thể hiện ở chỗ: *Truyền thống là cơ sở để tiếp thu cái hiện đại, còn hiện đại là sự bổ sung và đổi mới để làm phong phú cái truyền thống*. Điều này, chúng ta có thể nhận rõ thông qua tư tưởng của Người về định hướng xây dựng nền văn hóa mới Việt Nam.

Trong quá trình xây dựng nền văn hóa mới Việt Nam, Hồ Chí Minh quan niệm nền văn hóa mới Việt Nam khác với nền văn hóa cũ Việt Nam là ở nội dung và tính chất của nó. Khi nói về văn hóa cũ, Người chủ yếu nói đến nền văn hóa mang nội dung thực dân phong kiến, với tính chất nô dịch, ngu dân, muốn biến cả dân tộc Việt Nam thành một dân tộc ngu dốt, đần độn, biến con người Việt Nam thành những người vừa “câm” vừa “diếc” và đình chỉ hẳn đời

sống tinh thần của họ. Vấn đề này đã được Hồ Chí Minh phân tích sâu sắc trong nhiều bài viết ở những năm 20 của thế kỷ XX, đặc biệt trong *Bản án chế độ thực dân Pháp* được xuất bản năm 1925. Còn khi nói đến nền văn hóa mới Việt Nam, Người cho rằng, đó là nền văn hóa: “Có tính chất dân tộc, khoa học và đại chúng⁽⁶⁾”. Khi miền Bắc bước vào giai đoạn cách mạng xã hội chủ nghĩa, Hồ Chí Minh nêu rõ: “Để phục vụ sự nghiệp cách mạng xã hội chủ nghĩa thì văn hóa phải xã hội chủ nghĩa về nội dung và dân tộc về hình thức⁽⁷⁾”. Và kể từ Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ III của Đảng (tháng 9/1960), mệnh đề “xã hội chủ nghĩa về nội dung và dân tộc về hình thức” được Người điều chỉnh lại thành mệnh đề: “Nền văn hóa mới là nền văn hóa có nội dung xã hội chủ nghĩa và tính chất dân tộc⁽⁸⁾”.

Nội dung xã hội chủ nghĩa và tính chất dân tộc của nền văn hóa mới Việt Nam theo tư tưởng Hồ Chí Minh, xét cho cùng, chính là vấn đề giữ gìn truyền thống văn hóa tốt đẹp của dân tộc làm cơ sở để tiếp thu những giá trị hiện đại của tinh hoa văn hóa nhân loại; và vấn đề lựa chọn giá trị văn hóa tiên tiến nhất của thời đại để làm nền tảng đổi mới truyền thống văn hóa dân tộc.

Tính dân tộc hay đặc tính, cốt cách dân tộc của văn hóa Việt Nam là tính chất riêng, là cái tinh túy bên trong, tạo nên những nét khác biệt của văn hóa Việt Nam so với các nền văn hóa khác và đó cũng là những nét khác biệt của dân tộc Việt Nam so với các dân tộc khác. Nó được thể hiện trong tư tưởng, tình cảm, tâm hồn, tính cách, đạo đức, lối sống, phong tục, tập quán, trong các loại hình văn học nghệ thuật, trong toàn bộ đời sống tinh thần của dân tộc; và tập trung nhất là trong những truyền thống tốt đẹp của văn hóa Việt Nam, tạo nên những giá trị tinh thần bền vững, có sức sống vượt qua mọi thử thách của thời gian. Những giá trị ấy có khi bộc lộ công khai, có khi tiềm ẩn trong chiều sâu của đời sống con người. Chẳng hạn: khi phản ánh truyền thống yêu nước – một truyền thống nổi bật của văn hóa Việt Nam, Hồ Chí Minh nêu rõ: “Tinh thần yêu nước cũng như các thứ

⁽⁶⁾ Hồ Chí Minh. *Sổ đ.* t.6, tr.173

⁽⁷⁾ Hồ Chí Minh. *Sổ đ.* t.10, tr.60

⁽⁸⁾ Đảng Cộng sản Việt Nam. *Văn kiện Đảng toàn tập*. t.37. Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2002, tr.519